

DİN ÖZGÜRLÜĞÜ

AVRUPA İNSAN
HAKLARI MAHKEMESİ
KARARLARININ İCRASI
DAİRESİ

DG1

Tematik Bilgi Notu

Yayın tarihi: Eylül 2020

Son güncelleme: Mayıs 2022

DİN ÖZGÜRLÜĞÜ

Bu özetler, yalnızca Avrupa Mahkemesi Kararlarının İcrası Departmanı'nın sorumluluğunda hazırlanmıştır ve hiçbir şekilde Bakanlar Komitesi'ni bağlamaz.

1. KİLİSELERİN VE DİNİ TOPLULUKLARIN TANINMASI, ÖRGÜTLENMESİ, İŞLEYİŞİ VE LİDERLİĞİ	3
2. VİCDANİ RET HAKKI	7
3. DİNİ AYRIMCILIĞA KARŞI KORUMA	8
4. MAHKEMELERDE DİN ÖZGÜRLÜĞÜ	9
5. DİN VE EĞİTİM ÖZGÜRLÜĞÜ 10	
6. MEDENİ HUKUK KONULARINDA DİN ÖZGÜRLÜĞÜ	11
7. TUTULMA (Gözaltı/Tutukluluk) HALİNDE DİN ÖZGÜRLÜĞÜ	12
EK - DAVA DİZİNİ	13

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf devletler tarafından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının tam, etkili ve hızlı bir şekilde uygulanması, Avrupa'da insan haklarının ortak olarak gözetilmesi ve uygulanmasına büyük katkı sağlamaktadır.

Avrupa Mahkemesi, din özgürlüğünün Sözleşme anlamında “demokratik toplum”un temellerinden biri olduğunu vurgulamıştır. Demokratik toplumla iç içe geçmiş olan çoğulculuk, din özgürlüğüne bağlıdır. Yıllar boyunca Mahkeme, din özgürlüğü ile ilgili zengin bir içtihat hukuku geliştirirken, ilgili kararların devletler tarafından uygulanması da Bakanlar Komitesi tarafından denetlenmiştir. Bu bilgi notu, din özgürlüğünü korumak ve güvence altına almak amacıyla, Avrupa Mahkemesi kararlarının uygulanması bağlamında devletler tarafından kabul edilen ve bildirilen tedbirlerin birkaç örneğini sunmaktadır.

1. KİLİSELERİN VE DİNİ TOPLULUKLARIN TANINMASI, ÖRGÜTLENMESİ, İŞLEYİŞİ VE LİDERLİĞİ

Dini toplulukların kayıt sürecinde idari makamların hukuka aykırı ve keyfi müdahalelerine karşı etkili bir çözüm ve koruma sağlayan mevzuatın kabulü 2002 yılında kabul edilen Dinî Mezhepler Kanunu, tüzel kişilik elde etmek isteyen dinî toplulukların tesciline ilişkin yetkiyi yürütme organından alıp yargı organına devretmiştir. Dini kuruluşların yönetim organları ve yasal temsilcileri hakkındaki veriler artık Sofya Şehir Mahkemesindeki kamu sicilinde kayıt altına alınmaktadır. Ancak, dini toplulukların örgütlenmesinde idari makamların rolüyle ilgili sorunlar, Dini Mezhepler Yasasında daha fazla değişiklik yapılmasını gerektirmekte olup, bu hususlar diğer derdest davalar bağlamında ele alınmaktadır. <i>Başvuran dini topluluğu doğrudan ilgilendiren tedbirler ile ilgili olarak, Müslüman topluluğunun son ulusal konferansında yeni yönetim organları seçilmiş ve yeni bir tüzük kabul edilmiştir. Sofya Temyiz Mahkemesinin nihai kararı uyarınca, bu sonuçlar 2011 yılında tescil edilmiştir. Ayrıca, ulusal makamlar, rakip gruplardan birini kayırcı etki yaratabilecek her türlü tedbirden kaçınmayı taahhüt etmiştir.</i>	BGR/ Hasan ve Chaush (30985/96) 26/10/2000 tarihinde kesinleşen karar Nihai Karar CM/ResDH(2011)193
Dini topluluklara ve derneklere dini toplum statüsü vermeden önce haksız koşullar dayatan ayrımcı bir yasal hükmün yürürlükten kaldırılması Anayasa Mahkemesi, 2010 tarihli bir kararında, dini bir topluluk olarak tanınmak için en az yirmi yıldır dini dernek olarak varlık gösterme veya en az on yıldır kayıtlı dini topluluk olarak varlık gösterme şartını kaldırmıştır. 2011 yılında, Dini Topluluklar Kanunu, dini bir topluluğun yasal olarak tanınması için daha esnek koşullar sağlamak üzere değiştirilmiştir. Kayıtlı dini toplulukların mali avantajlarına ilişkin olarak, Anayasa Mahkemesi 2009 tarihli kararında, AİHM'nin bu davadaki kararıyla uyumlu olarak, bir dini topluluğun ayrımcı bir şekilde dini topluluk statüsünden mahrum bırakılması durumunda, mali avantajların yasal olarak tanınan kiliseler ve dini topluluklarla sınırlandırılmasının Sözleşme'ye aykırı olduğu sonucuna varmıştır.	AUT/ Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas ve Diğerleri (40825/98) Karar 31/10/2008 tarihinde kesinleşmiştir Eylem raporu
Dini toplulukların kayıt sürecinde ve dini faaliyetlerin yürütülmesinde idari makamların orantısız ve gereksiz müdahalesine karşı etkili bir çözüm ve koruma sağlayan yeni mevzuatın kabul edilmesi Dinî Mezhepler Kanunu'na ilişkin ilk değişiklikler 2002 yılında kabul edilmiş, ancak bu değişiklikler yetersiz kalmış ve 2007 yılında Vicdan, Düşünce ve Din Özgürlüğü Kanunu yürürlüğe girmiştir. Ardından, eski Dinî Mezhepler Devlet Servisi feshedilmiş ve tüm kayıt dosyaları Adalet Bakanlığı'na devredilmiştir. Aynı zamanda, hükümet, tanınmış mezheplerin kayıt işlemlerini yerel makamlarca verilen varlık belgesine bağlı kılan 1994 tarihli kararnamesini yürürlükten kaldırmıştır. Ayrıca, kayıt prosedürü 2009 yılında bir dizi kılavuzla netleştirilmiştir. Son olarak, Kasım 2009'da kabul edilen yeni yasalar (yabancıların kamuya açık belirli dini faaliyetler için önceden izin alma şartına uymamaları halinde sınır dışı edilme cezasını kaldıran ve cezalandırılabilir faaliyetleri sınırlayan yasalar), kayıt reddi, faaliyetlerin askıya alınması veya tasfiye dahil olmak üzere kayıt prosedürünün yargı denetimini sağlamıştır. İdari Usul Kanunu ile birlikte, bu yasalar cevap verilmemesi veya makul olmayan gecikmeler durumunda da yargı denetimini öngörmüştür.	MDA/ Bessarabia Metropol Kilisesi ve Diğerleri (45701/99) 27/03/2002 tarihinde kesinleşen karar Nihai Karar CM/ResDH(2010)8

Dini inançları ve dini kültleri ifade etme hakkının korunması

MDA/ Masaev (6303/05)

Eski Dinî Mezhepler Kanunu, 2007 yılında, herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkını, bireysel veya toplu, kamuya açık veya özel olarak din veya inanç özgürlüğü de *dahil olmak üzere*, güvence altına alan Vicdan, Düşünce ve Din Özgürlüğü Kanunu ile değiştirilmiştir. "*Devlet tarafından tanınan tarikat*" kavramı kaldırılmış ve dini tarikatlar artık yasada öngörülen koşullar altında serbestçe kurulup faaliyet gösterebilmektedir. Dini ibadetler ibadethanelerde olduğu kadar, tarikatı uygulayan kişilerin özel mülklerinde de yapılabilmektedir. Getirilen sınırlamalar, Sözleşme'nin 9. maddesinin 2. fıkrasındaki hükümleri yinelemektedir ve kayıtlı olmayan bir tarikatın uygulanması artık yasa dışı değildir.

[Karar 12/08/2009 tarihinde kesinleşmiştir.](#)

[Eylem raporu](#)

[Nihai Karar CM/ResDH\(2020\)29](#)

Ayrıca, 2008 yılında İdari Suçlar Kanunu kaldırılmış ve yerine Hafif Suçlar Kanunu getirilmiştir. Yeni Kanun, "*kayıtlı veya kayıtlı olmayan tarikat*" ifadesini hariç tutmakta ve Vicdan, Düşünce ve Din Özgürlüğü Kanunu'nun yasaklayıcı veya yönlendirici normlarına aykırı uygulamaları kapsamaktadır. Kayıtlı olmayan bir dini tarikatın icra edilmesi, kanunda yasak olarak listelenmemiştir.

Dini konularda devletin tarafsızlığının sağlanması ve dini toplulukların tescili ve örgütlenmesinde idari makamların orantısız müdahalesine karşı koruma

LVA/ Mirolubovs ve Diğerleri (798/05)

2008 ve 2009 yıllarında Dinî Kuruluşlar Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, dinî kuruluşların tescili Adalet Bakanlığı'ndan Dinî Kuruluşlar Sicili'ni tutan İşletme Sicili'ne devredilmiştir. Bir dini kuruluşun tescili öncesinde, İşletme Sicili, söz konusu kuruluşun tüzüğünde belirtilen amaç ve görevlerin yasaya uygun olup olmadığını ve insan haklarını, demokratik devlet düzenini, kamu düzenini, refahı ve ahlaki tehlikeye atıp atmadığı hususunda Adalet Bakanlığı'nın görüşüne başvurmak zorundadır. Tescil başvurusunun reddi, Adalet Bakanlığı'nın görüşüne dayanmakta olup bu görüş idari yargı mercilerinin denetimine tabidir. Ayrıca, yetkili makamlar artık cemaatlere tek bir liderlik altında birleşmeleri yönünde bir yükümlülük getirememektedir.

[Karar 15/12/2009 tarihinde kesinleşmiştir](#)

[Eylem raporu](#)

[Nihai Karar CM/ResDH\(2016\)319](#)

Küçük dini grupların ibadet yerlerine erişimini mümkün kılmak amacıyla asgari büyüklük şartına ilişkin yeni düzenlemeler

TUR/ Yehova'nın Şahitleri Derneği ve Diğerleri (36915/10)

İbadet yerleri imar düzenlemelerine uygun olmalıdır ve yerel idari makamlardan izin alındıktan sonra inşa edilebilmektedir. 2014 yılından beri, yani dava Mahkeme'de görülürken yürürlükte olan yeni Mekânsal Planlama Yönetmeliği, küçük ibadet yerleri için asgari büyüklük şartını 1 000 metrekareye (ve büyük ibadet yerleri için 15 000 metrekareye) düşürmüştür. Asgari büyüklük şartı karşılanamıyorsa, imar planı değiştirilebilir. İlgili ulusal makam, bu tür bir değişikliği *resen* önerir veya böyle bir talep olması halinde görüş bildirir.

[Karar 17/10/2016 tarihinde kesinleşmiştir](#)

[Eylem planı](#)

Kıbrıs Rumlarının Kuzey Kıbrıs'ta din özgürlüğünün korunmasını sağlamak için seyahat özgürlüğüne getirilen kısıtlamaların kaldırılması

TUR/ Kıbrıs (25781/94)

Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan Kıbrıslı Rum nüfusun serbest dolaşımına yönelik getirilen kısıtlamaların kaldırılmasına ek olarak, Kıbrıslı yetkililer tarafından 2006 yılında Karpas bölgesinde görev yapmak üzere ikinci bir rahibin atanması talebi, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti" yetkilileri tarafından onaylanmıştır.

[20/05/2001 tarihinde kesinleşen karar](#)

[Geçici Karar CM/ResDH\(2020\)185](#)

Aleviliğin yasal olarak tanınması, Alevilere tarafsız ve ayrımcı olmayan muamele edilmesi ve eğitim haklarının korunmasına yönelik tedbirler

TUR/ İzzettin Dogan ve Diğerleri (62649/10)

Aralık 2015 tarihli hükümet programı ve Eylem Planı, yakın gelecekte *cemevlerine* ve *geleneksel irfan* merkezlerine yasal statü kazandırmayı amaçlamaktaydı. 2016 ve 2017 yıllarında, özellikle okullarda verilen din kültürü ve ahlak dersi müfredatını tartışmak üzere atölye çalışmaları düzenlendi. İlkokul ve ortaokullarda zorunlu olan "din kültürü ve ahlak bilgisi" dersleri için yeni bir müfredat 2018 yılında yürürlüğe girmiştir ve bu müfredat Alevi inancına ilişkin bilgileri içermektedir. Veliler, çocuklarının bu derslerden muaf tutulması için yasal işlem başlatabilirler.

[Karar 26/04/2016 tarihinde kesinleşmiştir](#)

[Eylem planı](#)

TUR/ Zengin (1448/04)

[09/01/2008 tarihinde kesinleşen karar](#)

Eylem Planı

Dini derneklere **yapılan manevi bağışların** öngörülemez **şekilde** vergilendirilmesini önlemeye yönelik tedbirler

Elden yapılan bağışların kabul edilmesi ve bir derneğin hesaplarının vergi dairesine sunulmasının hukuki sonuçlarının öngörülemezliği ile ilgili davanın gerçekleri üzerine, Maliye Bakanlığı'nın 2005 tarihli bir genelgesinde, vergi dairesine beyan edilen tüzel kişilere (dernekler gibi) elden yapılan bağışların vergilendirmeye tabi olduğu açıkça belirtilmiştir. Ayrıca, Yargıtay 2013 yılında verdiği iki kararda, tüzel veya gerçek kişiler tarafından vergi dairesine hesapların sunulması sırasında bulunan elden yapılan bağışların beyan edilmiş sayılmayacağını açıklığa kavuşturmuştur.

FRA/ Association les
Témoins de Jéhovah
(8916/05)

[Karar tarihi: 30/09/2011](#)

[Eylem raporu](#)

[Nihai Karar
CM/ResDH\(2013\)184](#)

Seçilmiş müftülerin ibadet ve öğretimde dinlerini ifade etme **özgürlüğüne ilişkin** ulusal mahkemelerin **çtihtatlarında değişiklik**

Mahkeme'nin ilk kararının ardından, (müftülerin) dini görevlerini gasp etmenin cezai olarak cezalandırılabilirliği yönündeki Ceza Kanunu'nun ulusal mahkemeler tarafından yapılan yorumu değişmiştir. Yeni Sözleşme ile uyumlu yeni içtihatla göre, seçilmiş bir müftü, kendisini dini lider olarak gönüllü olarak takip eden bir gruba dini mesajlar ileterek bilinen bir dinin din adamının görevlerini gasp etmemekte, sadece Sözleşme'nin 9. maddesinde güvence altına alınan dinini ifade etme hakkını kullanmaktadır.

GRC/ Serif (38178/97)
[14/03/2000 tarihinde
kesinleşen karar](#)

GRC/ Agga No 2
(50776/99)

[17/01/2003 tarihinde
kesinleşen karar](#)

[Nihai Karar
CM/ResDH\(2005\)88](#)

GRC/ Agga No. 3 ve Agga
No. 4 (32186/02 ve
33331/02)

[13/10/2006 tarihinde
kesinleşen karar
ve 13/10/2006](#)

[Nihai Karar
CM/ResDH\(2011\)118](#)

Savcılar ve mahkemeler tarafından din değiştirme ile ilgili hükümlerin **Sözleşme'ye uygun yorumlanması**

Yehova Şahitlerinin din özgürlüğüne yönelik orantısız ve gereksiz müdahaleleri gidermek amacıyla, Mahkeme kararının yayımlanması ve yaygınlaştırılmasının ardından savcılıklar ve iddianame makamları uygulamalarını uyarlamıştır. Ulusal mevzuatın yorumu, Mahkeme kararında ortaya konulan gerekliliklere uygun hâle getirilmiş; bu sayede ulusal mahkemeler yalnızca çok sınırlı sayıda tebliğ/misyonerlik vakasında devreye girmiş ve bu tür davalarda herhangi bir mahkûmiyet kararı verilmemiştir.

GRC/ Kokkinakis
(14307/88)

[Karar 25/05/1993
tarihinde kesinleşmiştir](#)

[Nihai Karar DH\(97\)576](#)

Yehova **Şahitlerinin** dini törenleri için özel mülklerin **kullanılmasına ilişkin** yeni idari uygulama ve mahkeme **çtihtadı**

Tanınmış bir dini otorite ve Eğitim ve Din İşleri Bakanı'nın önceden izni olmaksızın Yehova Şahitlerinin dini törenleri için özel mülklerin kullanılması nedeniyle açılan dava, Mahkeme'nin kararıyla sona ermiş ve tüm benzer davalarda idare izin vermiştir. Bu uygulama, özellikle 2001 yılında bir ibadet yerinin yasadışı olarak açılmasına ilişkin bir ceza davasında, idareye kanunla tanınan "mutlak takdir yetkisi"nin, Sözleşme'nin gerekliliklerine aykırı olarak "dinî ibadet özgürlüğünün kabul edilemez bir sınırlaması" oluşturduğuna hükmeden Yargıtay tarafından onaylanmıştır. Buna ek olarak, Danıştay şu anda ibadethanenin inşası veya işletilmesi için başvuruda bulunulurken uyulması gereken tamamen resmi gerekliliklerin doğru bir şekilde uygulanmasını denetlemektedir. Ayrıca, Danıştay 1991 yılında, kanunla öngörülen dini makamın "izni"nin Eğitim ve Din İşleri Bakanlığı için bağlayıcı olmadığına hükmetmiştir.

GRC/ Manoussakis ve
Diğerleri (18748/91)

[26/09/1996 tarihinde
kesinleşen karar](#)

[Nihai Karar
CM/ResDH\(2005\)87](#)

2. VİCDANİ RET HAKKI

Yehova Şahitlerinin askeri veya sivil hizmetten muafiyet sağlayan bir dini topluluk olarak tanınması Mahkemenin kararının açıklanmasından kısa bir süre sonra, Yehova'nın Şahitleri bir kararname ile dini topluluk olarak tanındı. Dini topluluk olarak tanınmaları, askerlik veya sivil hizmetten muafiyetlerini mümkün kıldı. Yasanın ayrımcı hükümlerine dayalı gelecekteki ihlalleri önlemek için, Anayasa Mahkemesi Temmuz 2009 tarihli bir kararda içtihatını değiştirerek yasanın Mahkeme'nin bulgularına uygun olarak yorumlanması gerektiğini belirtmiş ve idari makamların kararını iptal etmiştir.	AUT/ Loffelmann (42967/98) 16/06/2009 tarihinde kesinleşen karar Nihai Karar CM/ResDH(2011)41
Vicdani ret hakkını korumak ve vicdani retçilerin kovuşturulmasını önlemek için yapılan yasal değişiklik 2004 tarihli Alternatif Hizmet Kanunu, Venedik Komisyonu'nun 2011 tarihli görüşünü dikkate alınarak 2013 yılında değiştirilmiştir. Değiştirilen kanuna göre, alternatif askerlik ve iş hizmetlerinin süresi sırasıyla 30 ve 36 aya indirilmiştir (normal askerlik süresi 24 aydır). Ayrıca, alternatif iş hizmeti şu anda ilgili devlet kurumları tarafından düzenlenmekte ve denetlenmekte olup, bu hizmet üzerinde askeri kontrol uygulanmasına izin verilmemektedir. Buna ek olarak, alternatif hizmet başvurularını ele almak üzere ilgili devlet kurumlarının temsilcilerinden oluşan kalıcı bir organ (Cumhuriyet Alternatif Hizmet Komisyonu) (<i>zorunlu askerlik yerine alternatif sivil hizmeti değerlendiren kurul</i>) kurulmuştur. Komisyon, başvuru sahiplerinin ve bağımsız uzmanların da katılabileceği özel oturumlar düzenlemektedir.	ARM/ Bayatyan (23459/03) Karar 07/07/2011 tarihinde kesinleşmiştir Eylem raporu Nihai Karar CM/ResDH(2014)225
Vicdani ret hakkını koruyan alternatif hizmetin getirilmesi 1991 yılında Anayasa'nın yürürlüğe girmesinden 1998 yılında Askerlik Yükümlülüğünün Alternatif Hizmetle Değiştirilmesi Hakkında Kanun'un kabul edilmesine kadar, anayasal vicdan özgürlüğünü kullanarak askerlik hizmetini yerine getirmeyi reddettikleri için mahkum edilen vicdani retçiler, 2002 yılında Parlamento kararıyla affedilmiştir. 1998 tarihli Yasa uyarınca, alternatif hizmet yapan vatandaşlar, işyerlerinde bulundukları zamanlar hariç, bireysel veya toplu olarak inançlarını ifade etme konusunda tüm vatandaşlarla aynı haklara sahiptir. Yasa ayrıca, ilgili kişinin talebi halinde, tamamen sivil bir idarenin denetimi altında alternatif hizmetin yapılabileceğini de öngörmektedir.	BGR/ Stefanov (32438/96) 03/05/2001 tarihinde kesinleşen karar Nihai Karar DH(2004)32
Vicdani retçilerin alternatif hizmet yapmasını öngören yasal ve anayasal değişiklikler Din özgürlüğü ile ilgili ayrımcılığı sona erdirmek amacıyla, 1997 yılında vicdani retçilere, orduda askerlik veya silahlı hizmet yerine sivil hizmet yapma hakkı kanunla tanınmıştır. Ardından, alternatif hizmet hakkı 2001 yılında Anayasa'da yer almıştır. Ayrıca, 2001 tarihli bir af kanunu, 1997 tarihli kanundan önce verilen tüm cezaların sabıka kayıtlarından silinmesini öngörmüştür.	GRC/ Thlimmenos (34369/97) Karar 06/04/2000 tarihinde kesinleşmiştir Nihai Karar ResDH(2005)89

3. DİNİ AYRIMCILIĞA KARŞI KORUMA

İş piyasasında dini gerekçelerle ayrımcılıktan korunma Özellikle iş piyasasında dini inançlar nedeniyle ayrımcı muamelenin önlenmesi amacıyla, 1991 Anayasası'nda yer alan ayrımcılık yapmama ilkesi, 2002 tarihli Dinî Mezhep Kanunu ile 2003 tarihli Ayrımcılıktan Korunma Kanunu'na aktarılmıştır. Anılan son kanun, dini inançlara dayalı işten çıkarmaları açıkça yasaklamaktadır. Bu kanun, davacıların ispat yükünü hafifletmektedir. Bunun yanında, İş Kanunu artık iş haklarının kullanılması sırasında din temelinde ayrımcılığı yasaklamaktadır.	BGR/ Ivanova (52435/99) 12/07/2007 tarihinde kesinleşen karar Eylem raporu Nihai Karar CM/ResDH (2012)155
Dini azınlıkların din özgürlüğünü ve ayrımcılığa karşı korunmalarını sağlamak amacıyla anayasal, yasal ve idari değişiklikler Eşitlik, inanç, din ve vicdan özgürlüğü ile toplanma özgürlüğünü garanti eden yeni Anayasa 2018 yılında yürürlüğe girmiştir. Yeni Anayasa, din özgürlüğüne müdahale gerekçesi olarak daha önce yer alan "ulusal güvenlik", "suçun önlenmesi" ve "adaletin sağlanması" ifadelerini kaldırmıştır. Venedik Komisyonu'nun görüşü, Anayasa Komisyonu tarafından inceleme sürecinde dikkate alınmış ve tasarıya buna uygun değişiklikler yapılmıştır. Her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına ilişkin yasa, özellikle dini ayrımcılığı ortadan kaldırmak için etkili bir yasal çerçeve sağlamak amacıyla 2014 yılında kabul edilmiştir. Bu yasa, eşit muamele ilkesini iş dünyası ve sözleşme öncesi ilişkilerin tüm aşamaları ile eğitim, sosyal güvenlik, sağlık hizmetleri, mal ve hizmetler alanlarına da genişletmek amacıyla 2019 yılında değiştirilmiş ve böylece dini ayrımcılığa karşı koruma önemli ölçüde genişletilmiştir. Ayrıca, bu yasa ulusal mahkemeler tarafından uygulamada etkin bir şekilde atıfta bulunmaktadır. İdari tedbirler açısından, 2018 yılında İnsan Hakları Koruma ve İzleme Departmanı kurulmuş ve bu departmana hoşgörüsüzlük ve ayrımcılık suçlarını soruşturma ve ayrımcılık belirtileri taşıyan tüm suçları izleme görevi verilmiştir.	GEO/ Yehova'nın Şahitleri Gldani Cemaati Üyeleri ve Diğerleri (71156/01) 03/08/2007 tarihinde kesinleşen karar Eylem raporu
Kamusal alanda dini kıyafet giyilmesine ilişkin cezai yaptırımların kaldırılması Ceza Kanunu 2014 yılında değiştirilerek, Başörtüsü Takma Kanunu ve Dini Törenler Dışında Kamu Alanlarında Dini Giysiler Giymekle İlgili Kanun'a aykırı olarak dini sembol teşkil eden başlık ve giysiler giyilmesine ilişkin cezai yaptırımları öngören hüküm kaldırılmıştır.	TUR/ Ahmet Arslan ve Diğerleri (41135/98) Karar tarihi: 04/10/2010 Eylem raporu Nihai Karar CM/ResDH(2016)330
Kimlik kartlarında dinin zorunlu olarak belirtilmesinin kaldırılması Nüfus Kanunu 2016 yılında değiştirilmiş ve kimlik kartlarından din bilgisi kaldırılmıştır. Yeni kimlik kartları, başvuru formunda açıkça izin verilmesi halinde kişinin dini aidiyetine ilişkin bilgileri içerebilen elektronik bir çip içermektedir. Ayrıca, 2016 tarihli Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, kişinin dinini de içeren "Özel Kişisel Veriler"i tanımlamaktadır. Yasa, yasada öngörülen durumlar dışında, ilgili kişilerin açık rızası alınmadan bu tür verilerin işlenmesini ve paylaşılmasını yasaklamaktadır. Ayrıca, nüfus kayıtları ile ilgili olarak, tüm vatandaşlar nüfus kayıtlarında din bilgilerinin kaydedilmesini, değiştirilmesini veya boş bırakılmasını yazılı olarak talep etme hakkına sahiptir.	TUR/ Sinan Işık (21924/05) Karar tarihi: 02/05/2010 Eylem raporu Nihai Karar CM/ResDH(2018)221

4. MAHKEMELERDE DİN ÖZGÜRLÜĞÜ

Mahkemelerde dini semboller takmak Bu davada Sözleşme'nin ihlali, bir ceza davasında Wahabi/Selefi İslam mezhebine mensup bir tanığın, takkesini çıkarmayı reddetmesi nedeniyle mahkemeye itaatsizlikten cezalandırılmasından kaynaklanmıştır. Mahkeme salonlarında özel vatandaşların dini semboller takması, kanunen yasak değildir. Tanık, bu tür genel bir yasak uyarınca değil, devlet mahkemesindeki yargılamanın gidişatını düzenleme konusunda yargıcın sahip olduğu doğal yetkiye dayanarak cezalandırılmıştır. Benzer ihlallerin önlenmesi amacıyla, ulusal mahkemeler, Mahkeme'nin kararını takiben uygulamalarını değiştirmiştir.	BIH/ Hamidovic (57792/15) Karar 05/03/2018 tarihinde kesinleşmiştir Eylem raporu Nihai Karar CM/ResDH(2018)427
Baroya kabulde dini yemin yerine geçecek alternatif Avukatlık Meslek Kanunu 2013 yılında değiştirilmiş olup artık mahkeme huzurunda göreve başlarken yemin töreni sırasında kişinin dini inançlarını açıklaması zorunlu değildir. Avukatlar Kanunu artık avukatın takdirine bağlı olarak ve başka formaliteler olmaksızın dini yemin ile seküler (resmî) beyanda bulunmak arasında seçim yapma imkanı sunmaktadır.	GRC/ Alexandridis (19516/06) 21/05/2008 tarihinde kesinleşen karar Eylem raporu Nihai Karar CM/ResDH(2016)312
Ceza yargılamalarında dini yemine alternatif Ceza yargılamalarında yemin ederken kişinin dinini açıklaması zorunluluğu, 2012 yılında Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yapılan değişikliklerle kaldırılmıştır. Ceza mahkemesi önüne çıkan tanıklar artık, kendi takdirlerine bağlı olarak ve başka formaliteler olmaksızın, dini yemin etmekle seküler (resmî) bir beyanda bulunmak arasında seçim yapabilirler. Bu prosedür, artık hukuk mahkemelerinde uygulanan prosedürle uyumlu hale getirilmiştir.	GRC/ Dimitras (42837/06) Karar 03/09/2010 tarihinde kesinleşmiştir Nihai Karar CM/ResDH(2012)184
Dini özgürlüğü güçlendirmek için yapılan yasal değişiklik Başvuranın başörtüsünü çıkarmayı reddettiği için mahkeme salonundan çıkarılması nedeniyle, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin başvuranın din özgürlüğüne haksız müdahale nedeniyle 9. maddenin ihlal edildiğine karar vermesi üzerine, Belçika makamları, Belçika mahkemelerinde görülen duruşmalarda tıbbi nedenlerle dini semboller veya başörtüsü takılmasının ilke olarak yasaklanmamasını sağlamak için Adli Kanunun 759. maddesini değiştirmiştir. 759. madde daha önce "duruşmalara katılanlar başları açık, saygılı ve sessizce durmalıdır" hükmünü içeriyordu. 28 Kasım 2021 tarihli (30 Kasım'da yayınlanan) bir yasa, bu maddeyi değiştirerek "başları açık" ifadesini kaldırmış ve artık "başları açık" değil, sadece "saygılı ve sessizce" duruşmalara katılma kavramına atıfta bulunmuştur.	BEL/ Lachiri (3413/09) Nihai karar 18/12/2018 Nihai Karar CM/ResDH(2022)24

5. DİN VE EĞİTİM ÖZGÜRLÜĞÜ

Okullarda alternatif ahlak dersleri

1992 tarihli Eğitim Bakanı'nın Din Eğitiminin Düzenlenmesine İlişkin Yönetmeliği 2014 yılında değiştirilmiştir. Bu değişiklikle, okullarda etik dersleri düzenlenmesi için en az üç öğrencinin etik derslerine ilgi göstermesi şartı kaldırılmış ve etik derslerine katılmak isteyen her öğrencinin bu derslere katılma imkânı garanti altına alınmıştır. Bu değişiklik, yetkililerin daha önce alternatif etik dersleri sunamaması nedeniyle okul sertifikalarında "*din/etik*" notlarının bulunmaması nedeniyle agnostik öğrencilere yönelik ayrımcı muameleyle son vermiştir.

POL/ Grzelak (7710/02)

[22/11/2010 tarihinde kesinleşen karar](#)

[Eylem raporu](#)

[Nihai Karar CM/ResDH\(2014\)85](#)

6. MEDENİ HUKUK KONULARINDA DİN ÖZGÜRLÜĞÜ

Müslüman azınlık mensuplarının aile ve miras konularında İslam hukukunun zorunlu olarak uygulanmasının kaldırılması Müslüman azınlık mensuplarının vasiyetnameleri ve yasal miraslarının Medeni Kanun yerine İslam hukuku ile düzenlenmesi ve bu nedenle ilgili uyuşmazlıkların müftünün yargı yetkisine girmesi nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ihlalini gidermek amacıyla, Müslüman din adamları hakkındaki yasayı onaylayan kanun 2018 yılında değiştirilmiştir. Yasa artık, ilgili tüm tarafların mutabık kalması halinde, evlilik veya boşanma ile ilgili uyuşmazlıkların istisnai olarak müftünün yargı yetkisine girebileceğini öngörmektedir. Özellikle miras konularında, vasiyet eden kişi mirasın İslami kutsal hukuka tabi olmasını istediğini açıkça belirten noter tasdikli bir beyanda bulunmadıkça, Medeni Kanun uygulanacaktır.	GRC/ Molla Sali (20452/14) 19/12/2018 tarihinde kesinleşen karar Adil tazminat kararı 18/06/2020 Eylem planı Yürütme durumu: beklemede
Evlenme hakkını engelleyen ayrımcı düzenlemelerin kaldırılması Göçmenlik kontrolüne tabi kişilerin evlilikleri için devlet onayı ve ücret ödemesi gerektiren bir sistemin uygulanması nedeniyle evlenme hakkına orantısız bir şekilde müdahale edilmesi ve bu sistemin İngiltere Kilisesi'nde evlenmek isteyen kişilere ayrımcı bir şekilde uygulanmaması durumunu düzeltmek amacıyla, İnsan Hakları Yasası kapsamında bir düzeltici karar kullanılarak birincil mevzuat değiştirilerek "Onay Belgesi" sistemi 2011 yılında kaldırılmıştır.	Birleşik Krallık/O'Donoghue ve Diğerleri (34848/07) 14/03/2011 tarihinde kesinleşen karar Nihai Karar CM/ResDH(2011)288

7. TUTULMA (Gözetim/Tutukluluk) HALİNDE DİN ÖZGÜRLÜĞÜ

Tutukluluk süresince din özgürlüğü 2016 tarihli Gözetiminde Tutulma Usulü Hakkında Kanun, gözetiminde tutulan kişilerin dini törenlere katılma hakkını güvence altına almayı amaçlayan hükümler içermektedir. Ayrıca, Kanun, gözetim tesislerinde dini faaliyetleri düzenlemek ve organize etmekle ve gözetiminde tutulan kişilere kendi dinlerine mensup bir rahip sağlamakla sorumlu Letonya Cezaevi İdaresi Papazlık Hizmetini kurmuştur. Buna ek olarak, 2004 tarihli İdari Usul Kanunu, tutukluların din özgürlüğüne müdahale edildiği iddialarını ele almak için yeni bir hukuki çözüm yolu öngörmektedir.	LVA/ Dmitrijevs (61638/00) 28/02/2007 tarihinde kesinleşen karar Eylem raporu Nihai Karar CM/ResDH(2017)122
Tutukluların dini inançlarına uygun alternatif yemeklere erişimi 2013 yılında kabul edilen ve 2014 yılında yürürlüğe giren Ceza ve Gözetim Tedbirlerinin İcrası Hakkında Kanun, cezaevi idaresinin dini inançlara uygun olarak yemeklerin hazırlanması ve dağıtılması için uygun koşulların sağlamasını öngörmektedir. Bu önlem, tutukluların din özgürlüğünü garanti altına alan 2006 tarihli Ceza İnfaz Kanunu'nu güçlendirmeyi amaçlamaktadır. 2001 tarihli Adalet Bakanlığı Kararnamesi ise tutukluların dini inançlarına uygun beslenme kurallarını düzenlemektedir.	ROM/ Vartic No. 2 (14150/08) 17/03/2014 tarihinde kesinleşen karar Eylem raporu Nihai Karar CM/ResDH (2014)221
Tutukluların manevi bakımını güvence altına alan yeni bir otoritenin kurulması Tutukluların din özgürlüğüne yönelik hukuka aykırı müdahaleleri önlemek amacıyla, Adalet Bakanlığı'nın bir emriyle 2017 yılında Ukrayna Cezaevi Sisteminde Dini Bakım Pastoral Konseyi kurulmuştur. Konsey, tüm tutukluların pastoral bakımının koordinasyonundan sorumlu, kalıcı, temsili, mezhepler arası bir danışma organıdır. Ana amaçlarından biri, cezaevi kurumlarının ve gözetim merkezlerinin tutukluların vicdan ve din özgürlüğü hakkına uyumunu izlemektir.	UKR/ Moroz (5187/07) Karar 18/09/2017 tarihinde kesinleşmiştir Eylem raporu Nihai Karar CM/ResDH (2019)11

EK - DAVA DİZİNİ

ARM/ Bayatyan (23459/03)	7	GRC/ Serif (38178/97)	5
AUT/ Loffelmann (42967/98).....	7	GRC/ Thlimmenos (34369/97)	7
AUT/ Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas ve Diğerleri (40825/98).....	3	LVA/ Dmitrijevs (61638/00)	12
BGR/ Hasan ve Chaush (30985/96)	3	LVA/ Mirolubovs ve Diğerleri (798/05)	4
BGR/ Ivanova (52435/99)	8	MDA/ Masaev (6303/05)	4
BGR/ Stefanov (32438/96).....	7	MDA/ Bessarabia Metropol Kilisesi ve Diğerleri (45701/99)	3
BIH/ Hamidovic (57792/15)	9	POL/ Grzelak (7710/02)	10
FRA/ Yehova'nın Şahitleri Derneği (8916/05)	5	ROM/ Vartic n°2 (14150/08).....	12
GEO/ Yehova'nın Şahitleri Gldani Cemaati Üyeleri ve Diğerleri (71156/01).....	8	TUR/ Ahmet Arslan ve Diğerleri (41135/98)	8
GRC/ Agga n°2 (50776/99)	5	TUR/ Yehova'nın Şahitleri Derneği ve Diğerleri (36915/10)	4
GRC/ Agga No. 3 ve Agga No. 4 (32186/02 ve 33331/02).....	5	TUR/ Kıbrıs (25781/94)	4
GRC/ Alexandridis (19516/06)	9	TUR/ İzzettin Dogan ve Diğerleri (62649/10)	4
GRC/ Dimitras (42837/06)	9	TUR/ Sinan Işık (21924/05)	8
GRC/ Kokkinakis (14307/88).....	5	TUR/ Zengin (1448/04)	5
GRC/ Manoussakis ve Diğerleri (18748/91)	5	UK/ O'Donoghue ve Diğerleri (34848/07)	11
GRC/ Molla Sali (20452/14)	11	UKR/ Moroz (5187/07).....	12